

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ГАЛУЗІ ФІНАНСІВ

Інститут повітряного і космічного права НАУ, E-mail: justitia@nau.edu.ua

В статті розкрито основні положення адміністративної відповідальності, при вчиненні адміністративних правопорушень в галузі фінансів.

Вдосконалення правової системи України є передумовою для підвищеної уваги до проблем юридичної відповідальності, а особливо до адміністративної відповідальності, яка має на меті захист державних інтересів, прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина від протиправних посягань. В адміністративній відповідальності відображається один із методів державного управління суспільством, який полягає в державно-владному впливі на поведінку осіб, що скоїли адміністративне правопорушення. Значення такого впливу надає можливість виправити та перевиховати правопорушників, з метою унеможливити скоєння повторного правопорушення як самим правопорушником так і іншими особами (як фізичними так і юридичними).

Дослідженнями правових питань адміністративної відповідальності успішно займаються відомі фахівці тому, теоретичною основою дослідження для автора були праці таких вчених, як: Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Бандурка А.М., Битяк Ю.П., Васильєв А.С., Голосніченко І.П., Ківалов С.В., Міколенко О.І., Тищенко Н.М.

Відповідальність взагалі — це обов'язок відповідати за свою суспільно-негативну поведінку та мати за таку поведінку негативні наслідки. Отже, враховуючи проблематику юридичної відповідальності слід зазначити, що юридична відповідальність не втрачає актуальності в своїй розробці та подальших наукових досліджень. Юридична відповідальність - це юридичний обов'язок порушника юридичної норми нести відповідальність за свою суспільно негативну поведінку та прийняти на себе негативні правові наслідки через заходи державного примусу.

Юридична відповідальність за порушення законодавства в галузі адміністративного (фінансового та податкового) права — важлива складова правового забезпечення раціонального використання та охорони управлінських відносин, громадського порядку та громадської безпеки, природного навколишнього середовища, власності тощо. Вона має місце у межах правовідносин між суб'єктом, який порушив припи-

си адміністративно-правової норми, з одного боку, і державою в особі її органів — з іншого. Юридична відповідальність спрямована на стимулювання додержання адміністративно-правових норм, відновлення порушених прав, а також запобігання вчиненню адміністративних правопорушень [1, с.673, 678-680].

Юридичний зміст адміністративної відповідальності полягає у безумовному обов'язку правопорушника зазнавати несприятливих наслідків особистого, майнового чи організаційного характеру. Вид і міру цих наслідків передбачено відповідними санкціями правових норм.

Відповідальність за вчинене адміністративне правопорушення завжди пов'язана з негативними правовими наслідками як результатом неправомірних діянь (дій чи бездіяльності) винної особи. У випадку, коли, наприклад, порушується порядок подання декларації про доходи, передбачений статтею 164.1 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2, с.430] необхідно враховувати ті зміни, що відбулися в податковому, фінансовому та цивільному законодавстві.

З переходом економіки країни до ринкових відносин зростає роль компенсаційної функції юридичної відповідальності загалом і адміністративної відповідальності зокрема.

У сучасних умовах адміністративно-правових перетворень важливого значення набувають охоронна, превентивна та виховна функції адміністративної відповідальності за адміністративні правопорушення. Вони є засобом охорони та забезпечення встановленого у державі правопорядку управління.

Нарешті, у деяких випадках адміністративна відповідальність за порушення фінансового законодавства виконує каральну функцію, коли вона є наслідком вчинення адміністративних правопорушень.

Адміністративна відповідальність є репресивним видом юридичної відповідальності і пов'язана із застосуванням уповноваженими державними органами та посадовими особами адміністративних стягнень до суб'єктів, винних у вчиненні адміністративного проступку у галузі адміністративно-

правових та фінансових відносин. Вона є оперативним засобом впливу на порушників і застосовується в адміністративному, іноді — у судовому порядку [2, с.477-479].

Така відповідальність покладається на винних осіб лише за ті проступки, які не мають значної суспільної небезпеки і передбачені чинними адміністративним законодавством. Адміністративні заходи впливу на правопорушників стимулюють додержання ними вимог і правил, закріплених чинним законодавством України.

Визначення складу адміністративних правопорушень і порядок притягнення до адміністративної відповідальності за їх вчинення встановлено, в переважній більшості, Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Найпоширенішим видом адміністративного стягнення за вчинені адміністративні проступки за порушення законодавства з фінансових питань є штраф. Правовою підставою притягнення до адміністративної відповідальності є норми фінансового та адміністративного законодавства.

Слід акцентувати увагу на тому, що адміністративна відповідальність різних видів за порушення фінансового законодавства може наставати як для фізичних, так і для юридичних осіб. Адміністративні правопорушення, за вчинення яких передбачено адміністративну відповідальність, з урахуванням суб'єктного складу поділяють на дві групи — вчинені посадовими особами та громадянами. Зокрема, відповідно до ст. 164.2 КпАП тільки посадових осіб підприємств, установ та організацій притягують до адміністративної відповідальності за посягання на фінансові інтереси держави [3, с.431]. Несвоєчасна подача декларації про доходи передбачена ст. 164.1 КпАП — це адміністративне правопорушення, при вчиненні якого до адміністративної відповідальності притягують громадян — фізичних осіб, що займаються підприємницькою діяльністю, яка тягне за собою накладення штрафу лише на громадян.

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у фінансових питаннях є міжгалузевим інститутом. Вона реалізується з використанням різних за характером заходів впливу на правопорушників. Специфіка їх застосування у кожному випадку залежить від характеру правопорушення та конкретних обставин [1, с.681].

Адміністративна відповідальність може настати лише за наявності певного юридичного факту — вчинення адміністративного правопорушення, що є єдиною підставою зазначеної відповідальності.

У статтях 164.1, 164.2, 164.4 КпАП закріплено перелік видів порушень в галузі фінансового за-

конодавства, що посягають на фінансові інтереси суспільства: неподання або несвоєчасне подання декларації про доходи; включення до декларації перекручених даних; неведення обліку або неналежне ведення обліку доходів і витрат; приховування в обліку валютних та інших доходів, непродуктивних витрат і збитків; відсутність бухгалтерського обліку або ведення його з порушенням встановленого порядку; внесення неправдивих даних до фінансової звітності; неподання фінансової звітності; несвоєчасне або неякісне проведення інвентаризацій грошових коштів і матеріальних цінностей; порушення правил ведення касових операцій; перешкоджання працівникам державної контрольно-ревізійної служби у проведенні ревізій та перевірок; нежиття заходів по відшкодуванню з винних осіб збитків від недостач, розтрат, крадіжок та безгосподарності; несвоєчасне здавання виторгу торговельними підприємствами всіх форм власності [3, с.430-431, 438].

Цей перелік не є вичерпним. Законодавством України може бути встановлено й інші види адміністративних правопорушень.

Отже, адміністративне правопорушення — це винне, протиправне діяння (дія або бездіяльність), що суперечить правовим нормам адміністративного, фінансового, податкового права; перешкоджає здійсненню прав і законних інтересів держави в особі її уповноважених органів та посадових осіб та громадян; порушує встановлений державою порядок управління фінансовими фондами коштів при яких держава може ефективно функціонувати [4, с.38].

Об'єктивна характеристика адміністративного правопорушення полягає у тому, що воно завжди виступає як конкретне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи. Таке діяння суб'єкта, з юридичного погляду, може полягати у невиконанні ним своїх обов'язків, які закріплені чинним законодавством України.

Для того, щоб мало місце правопорушення при настанні юридичного факту, ззовні схожого на правопорушення, необхідна наявність повного складу правопорушення в діях особи, яка спричинила настання такого факту. Під складом правопорушення теорія права розуміє внутрішню структуру, або елементи правопорушення: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкта, суб'єктивну сторону правопорушення [5, с.106–107].

До складу адміністративного правопорушення також входять ці чотири основні елементи. Вони характеризуються складним змістом.

Об'єкт адміністративного правопорушення є суспільні відносини, пов'язані з виконанням вимог

чинного законодавства України.

Об'єктивна сторона складу адміністративного правопорушення — це система передбачених правовою нормою ознак, що характеризують його зовнішню сторону. Об'єктивну сторону правопорушення становлять конкретні дії (наприклад, неподання фінансової звітності) або з необережності (приміром, несвоєчасна подача декларації про доходи) правопорушника, який посягає на фінансові інтереси учасників управлінських (в тому числі фінансових) відносин, тобто власне протиправне діяння, а також шкідливі наслідки діяння, причинний зв'язок між протиправним діянням та його шкідливими наслідками, що настали, час, місце, умови, способи та засоби вчинення адміністративного правопорушення. Саме протиправне діяння є обов'язковою ознакою адміністративного правопорушення, всі інші ознаки — факультативними.

Самостійним елементом адміністративного правопорушення є суб'єкт правопорушення, тобто особа, яка його вчинила і повинна за це нести відповідальність. Порушниками законодавства в галузі фінансів можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Необхідна ознака суб'єкта адміністративного правопорушення — його деліктоздатність, тобто можливість особи відповідати за свої діяння. Адміністративним правопорушенням визнається лише діяння особи, яка здатна усвідомлювати значення свого вчинку і керувати ним. Таке становище породжує правову колізію. Розв'язати таку ситуацію зможе нове законодавство України про адміністративні проступки, де серед суб'єктів адміністративного проступку називатимуть юридичних осіб і об'єднання громадян.

У Кодексі України про адміністративні правопорушення вживається термін «особа», але конкретизації щодо того, які саме особи (фізичні чи юридичні) є суб'єктами адміністративних проступків КпАП не дає. Водночас, уважно проаналізувавши норми адміністративного права, за порушення яких настає відповідальність, обставин, які визнають адміністративну відповідальність неосудної особи, адміністративного стягнення тощо, можна дійти висновку, що КпАП встановлює адміністративну відповідальність лише фізичних осіб.

Зміна суспільно-політичної ситуації в Україні після набуття нею незалежності, розвиток підприємництва на основі різних форм власності, перехід до ринкової економіки та інші чинники спричинили прийняття Верховною Радою України, не чекаючи відповідного наукового обґрунтування, ряду законів, якими було фактично

встановлено відповідальність юридичних осіб, яка за своєю природою не може вважатися нечим іншим, як адміністративною відповідальністю [6, с.458-459].

Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення характеризується обов'язковою наявністю вини, тобто психічним ставленням суб'єкта до вчиненого ним протиправного діяння та його шкідливих наслідків.

Адміністративна відповідальність становить форму державного примусу, що полягає у невідгідних майнових наслідках для правопорушника, зокрема у застосуванні до нього майнових санкцій, спрямованих на відновлення порушеної сфери майнових відносин [7, с.97-102]. Під майновою відповідальністю за порушення фінансового законодавства розуміють несприятливі наслідки майнового характеру. За матеріальної відповідальності шкоду може бути відшкодовано у меншому розмірі.

Підставою відповідальності за порушення правопорядку в галузі фінансів є не порушення права конкретної особи, а заподіяння шкоди державі при реалізації своїх повноважень в управлінській сфері її життєдіяльності.

Враховуючи актуальність боротьби із правопорушеннями, які вчиняються в суспільстві, та роль адміністративної відповідальності і попередження адміністративних правопорушень, науковці та практичні працівники правоохоронних органів поставили за мету вдосконалення та систематизації адміністративного законодавства.

Адміністративна відповідальність встановлюється не тільки Кодексом України про адміністративні правопорушення, але низкою законів України та інших підзаконних нормативно-правових актів, наприклад: закони України “Про систему оподаткування”, “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, “Про зайнятість населення”, “Про об'єднання громадян”, “Про патентування деяких видів підприємницької діяльності”, “Про відповідальність підприємств, установ та організацій за порушення законодавства про ветеринарну медицину” та деякі інші.

Систематизація зводиться до того, що на заміну великій кількості нормативних актів, що встановлюють адміністративну відповідальність в галузі фінансів, прийде новий єдиний кодифікований нормативний акт, що являє собою єдине джерело чинного законодавства у цій сфері управлінських відносин. Це необхідно перш за все, для того, щоб привести Кодекс України про адміністративні правопорушення у відповідність із Конституцією України, Законами України та іншими нормативно-правовими актами, які ма-

ють відношення до регулювання суспільних відносин в даній сфері [8, с.278-282].

До системи законодавства про адміністративні правопорушення окрім Кодексу включають також інші нормативні акти, які встановлюють адміністративну відповідальність фізичних та юридичних осіб, та діють автономно до поки не будуть включені до КУпАП відповідним законом Верховної Ради України. Момент включення до КУпАП займає, нерідко, досить вагомий відлік часу, що на практиці утруднює ефективне виявлення вчинених адміністративних правопорушень. Як приклад, можна привести Закон України "Про внесення змін до КУпАП відносно порушення порядку проведення розрахунків із споживачами", прийнятий 23 січня 1997 р. у зв'язку із введенням в 1995 році в дію Закону України "Про застосування електронних контрольно-касових апаратів та товарно-касових книг про розрахунках із споживачами у сфері фінансів, торгівлі та послуг" [4, с.24].

Систематизація законодавства України, в сфері встановлення адміністративної відповідальності це діяльність по об'єднанню нормативно-

правових актів, які регулюють суспільні відносини в управлінській сфері, з метою його доступності, якості використання, вдосконалення та приведення в єдину внутрішню систему.

При виборі питань дослідження автор керувалася значущістю їх для розробки теорії адміністративного та фінансового права, зосереджуючись на тих, які найменше розроблені юристами-адміністративістами та юристами-фінансистами або які викликають найбільше дебатів у останній час.

У висновках за результатами дослідження по вдосконаленню правового регулювання та внесенню змін до законодавства України адміністративна відповідальність є: по-перше, засобом забезпечення виконання вимог адміністративного та фінансового законодавства, по-друге, важливим елементом механізму гарантій прав суб'єктів у фінансовій, в тому числі і податковій, галузі. По-третє, норми інституту адміністративної відповідальності стимулюють додержання принципів чинного законодавства України та фінансового законодавства зокрема.

Література

1. *Административное право. Учебник* / Под ред. Ю.М. Козлова. - М.: Юрист, 2002. - 967 с.
2. *Василенкова П.Т.* Советское административное право. - М.: Юридическая литература, 1990.-574 с.
3. *Кодекс Украины об административных правонарушениях: Научно-практический комментарий.* Издание пятое. - Х.: ООО «Одиссей», 2004. - 912 с.
4. *Миколенко А.И.* Административный процесс и административная ответственность в Украине: Учебное пособие. - Х.: «Одиссей», 2004. - 272с.

Т. М. Ямненко

Административная ответственность в сфере финансов.

В статье раскрыты основные положения административной ответственности при административных правонарушениях в сфере финансов.

5. *Алексеев С.С.* Проблемы теории права: Курс лекций: в 2-х т. - Свердловск, 1972. - Т.1 - 396 с.

6. *Адміністративне право України.* Академічний курс: Підруч.: у 2-х томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). - К.: Видавництво "Юридична думка", 2004. - 584 с.

7. *Административное право* / Под ред. А.Е. Лунова. - М., 1970. - 203 с.

8. *Скакун О.Ф.* Теория государства и права: Учебник. - Х.: Изд-во «Консум», 2000.